

DUNAI NYARALÁS REJTETT ÖRÖKSÉGE

Eltűnő nyaralók tanulságai Dunaharasztiiban

A belső városképben leginkább a templomtorony őrzi a történeti település nyomát

Fotó: Parraghy Lili

A 2018-as év a Településképi Arculati Kézikönyvek készítésének lázában telt. Közvetlen mintaként Krizsán András Balatonfelvidékre készített útmutatója szolgált, [1] amely összegyűjtötte, elemezte és a ma építetjé számára gyakorlati tanácsokra fordította a tájegység rurális építészeti örökségét. Mind ez a kézikönyv, mind az a corki útmutató, amelynek módszertanát átvette, [2] egy-egy értékes, festői táji adottságokkal és többé-kevésbé érintetlen paraszti építészeti örökséggel rendelkező tájegység megóvását tűzte ki célul. Ezért a módszertanban különleges hangsúlyt kapott az épület tájjal való együttélése, illetve a hagyományos építészeti formálás és részletképzés népszerűsítése.

A feladatot azonban újra kellett értelmezni azoknak a kollégáknak, akiknek a módszertant városokra, kerüle-

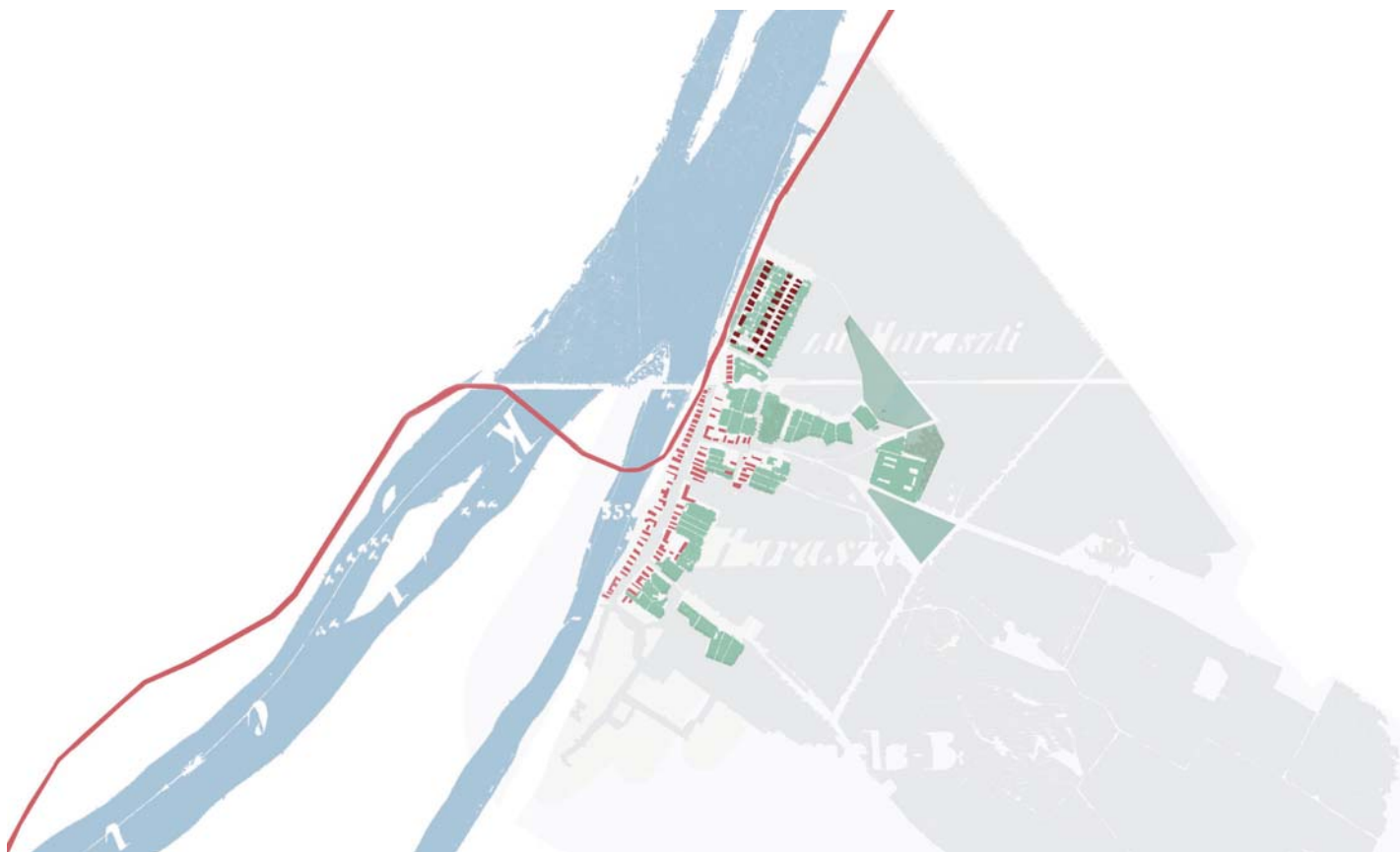
tekre, elszegényedő, fogyó falvakra, vagy éppen a fővárosi agglomerációban robbanásszerűen fejlődő településekre kellett alkalmazniuk. Ilyen település Dunaharaszti is, amely a 19. század végén éppen hogy túllépte a kétezres lélekszámot, azonban innentől folyamatosan meredeken emelkedett a lélekszám, és ma a városnak több mint 22 ezer lakosa van.

Aki ma a városba érkezik, a huszadik század építészeti divatjainak szinte mindegyikével találkozhat, a beépítési módok, építészeti formák, anyagok, színek és részletek végtelen változatossága tárul elé. Dunaharaszti – és Magyarország számos más települése – a 19. század óta a népességszám, az életmód, az építési lehetőségek és az építészeti divatok számos változását élte át, amelyeknek rétegei egymásra rakódnak a településképpben. Hogyan

szálazható ki az a hagyomány, az az örökség, amihez igazodni kellene, amelynek megismertetése, követése jó-tékony hatással lehetne a folyamatos építkezések színvonalára, a településekre?

Dunaharaszti első, kézenfekvő építészeti öröksége a 18. századi sváb betelepítések hagyománya, amelynek gazdag hosszúházaiból ma is áll néhány az Ófaluban. Van azonban egy másik, ma jórészt rejtett hagyomány, amely a 20. század elejétől kilátogatók, majd kitelepülők sokkal polgárabb értékrendjének, települési, építészeti és tárgykultúrájának örököse. A 19. század végén a vasút-fejlesztéssel beinduló, majd a két világháború között a szélesebb tömegek előtt is megnyíló vízparti turizmus leginkább a balatoni és a Budapestről elérhető Duna menti települések építészeti arculatát alakította át.

hoz közvetlenül kapcsolódva nagyméretű villatelleket parcelláztak ki az országút, illetve a mai Kossuth Lajos utcának az Erzsébet és Mindszenty utca közötti, majd később a Jendrassik György utcáig terjedő szakaszán. Az 1882-es kataszteri térképen [3] és a Kossuth Lajos utcát ábrázoló korai képeslapokon látható, [4] hogy az első beépítés a gazdag sváb telepesek házához hasonlóan oldalhatáron álló, oromzatos épületekkel történt, bár a házak hossza jellemzően rövidebb, hiszen kevésbé kapcsolódott hozzájuk a mezőgazdasági tevékenységhez szükséges épületrész. Ezen a kataszteri térképen az országút néhány lakóépületének befordulása a hagyományos, Meggyesi Tamás által leírt polgárosodási mintát követi. [5] A második szakaszban azonban új környezetalakítási minta fedezhető fel, mind a településszerkezet megfor-

Dunaharaszti turizmusát is a fővárossal kiépülő vasúti kapcsolat, főként a part mentén futó helyi érdekű vasút határozta meg, amelynek haraszti állomását 1887-ben nyitották meg. Ezzel párhuzamosan a Duna-szabályozás folyamánként állandósult a Soroksári-Duna-ág vízszintje, és az ún. Régi Duna-ág elzáródása és feliszapolódása miatt lassan mélyülő, fővenyes part alakult ki. Gyorsan felmelegedő vize kellemes fürdőzési lehetőséget nyújtott az úszni nem tudók számára is.

Dunaharaszti fokról fokra elszegényedő földesurai, a Földváry család tagjai lehetőséget láttak a nyaralóhelyé válásban, és az akkor még csak tervezett HÉV-állomás-

málásában, mind az új épületek építészeti formálásában. A nyaralók a turizmus más szereplőinél erősebben igyekeztek befolyásolni a környezetüket, hiszen „nem szolgáltatást vásároltak a turisztikai térben, hanem otthont építettek, amelynek környezetében egyre nagyobb tér birtoklására és értelmezésére tartottak igényt”. [6] Villáik építészetében, de a kertek és közterületek formálásában is saját polgári identitásuk és ízlésük lenyomatát teremtettk meg az addig paraszti településen.

1897-ben megalakult a Haraszti Nyaralótelepesek Egyesülete, amely ennek a polgári mintának a közösségi letetményese. Már az alapító oklevélben magukhoz

Dunaharaszti 1882-es kataszteri térképe alapján készített térképünkön jól látszik a nyaralótelep első, szabályos utcasora, a tervezett HÉV-vonal és a leendő korzó is

Forrás: Dunaharaszti kataszteri térképe [3] alapján Mircsev Anna

Irodalom / References

- [1] Krizsán, András: *Balaton-felvidéki építészeti útmutató – Egy tájegység építészeti karaktergyűjteménye és útmutató tanulmánya*, Nemzeti Agrárakadémia, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet, Budapest 2013
- [2] Buchanan, Colin – Shanahan, Mike: *Cork Rural Design Guide – Building a New House in the Countryside*, Cork County Council, 2003.
- [3] Dunaharaszti 1822-es kataszteri térképe, Mapire, hozzáférhető: <<https://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=osm%2C3%2C4&bbox=2120224.2178956037%2C5999208.015343469%2C2129903.0566022145%2C6002079.18121843>> [utolsó belépés: 2019-03-03].
- [4] Dunaharaszti Anno/Épületek [holnap], hozzáférhető: <<http://dunaharaszti-anno.hu/epuletek/>> [utolsó belépés: 2019-03-03].
- [5] Meggyesi, Tamás: *Települési kultúráink*, Terc Kiadó, Budapest 2008.
- [6] Schleicher, Veronika: *Kulturális kölcsönhatások a Balaton térségében 1822–1960 között (Óslakosok, fürdővendégek, nyaralók)* [doktori disszertáció], ELTE, Budapest 2014, p 227.
- [7] Helmétzy Máttyás: „Dunaharaszti élete a fellendülés időszakában”, in Helmétzy, Máttyás – Surányi, József: *Dunaharaszti története II*, Dunaharaszti Múzeumi Füzetek III, Dunaharaszti Helytörténeti Emléktár, Dunaharaszti 2000.

Reisenleitner-villa

Forrás: Dunaharaszti Anno gyűjtemény

vonták a községtől a településrendezés feladatát. Törekedtek az utcák burkolására, fásítására és világítására, a vízvezeték kiépítésére. A Duna-parti házior előtt korzót, az arra merőleges Apponyi utcából forgalomtól elzárt, árnyas sétálóutcat alakítottak ki. A telkek fásítását is előírták, ugyanakkor megtiltották a gazdálkodást. [7] A villák számára előírt szabadon álló beépítéssel pedig újfajta telekhasználatot teremtettek meg Harasztiban.

A 19. század végén terjedő polgári nyaralóépítészeti sváb hosszúházal szemben nem az agrártevékenység optimalizálására, hanem főként a lakás kényelmére és a természettel való szorosabb kapcsolatra törekedtek. A városi polgári házzal szemben itt a talajtól csak pár lépcsőfokkal elemelt földszint vált reprezentatív szintté, amely magában foglalta a család nyilvános életének tereit: a szalont, ebédlőt, fogadószobát. Különleges szerepre tett szert a kerttel való kapcsolat, a nagy terasz, veranda, amely a családi együttlét fő színtere. Az intim funkciók – hálószobák, fürdők, dolgozók – a nyaralóvillákban az emeleteken kaptak helyet, a gazdasági kiszolgálás pedig külön szárnyba vagy az alsószobába kényszerült.

Dunaharaszti két ilyen nagypolgári nyaralóról, a Kölber- és a Reisenleitner-villáról maradtak fenn eredeti felvételek. A két villa a Kossuth Lajos utca és az Apponyi utca sarkán épült a 20. század elején, helyzetük és megjelenésük a településről szóló üdvözlőlapokon is azt sugallják, hogy a község legrepresentatívabb villái voltak. Reisenleitner Pál vízmérnök nyaralója híven tükrözi a fenti ideált, mozgalmal tömegalakításával, a felhasznált természetes anyagokkal, a kertre széles boltívvvel nyíló terrasszal. Építészeti nyelve részben az angol cottage-építészeti, részben a magyar népi szecesszió hatását mutatja. A fák alatt megbúvó kertben dísznövények ágai, az utcai kapu mellett pedig két kőpad látható.

Dunaharaszti kevés ilyen gazdag kialakítású nyaralóról van tudomásunk. A fennmaradt építészeti örökség jóval szegényesebb, mint például a Duna-kanyar településeiben, amelyek a felső középosztály kedvelt üdülőtelepü-

léseivé váltak. Dunaharaszti a polgári villaépítészeti hagyományai, gondolatai leegyszerűsödve éltek tovább a Tisztviselőtelep és a Rákóczi-telep már állandó lakhatásra tervezett házaiban. A korabeli képeslapok további „villáin” látható, hogy az alapvető minta – a szabadon álló beépítés, a lakásfunkció megosztása a szintek között, a tömeg tagolására törekvés, a kertkapcsolat – akkor is követhető volt, amikor a betelepülő réteg státuszának csökkenésével már szegényedett az anyagfelhasználás, az emeletből manzárdtető vagy csak a középízalatti oromzatos kiemelés maradt. Sajnos a kevés fennmaradt villa az idők folyamán sokszor szakszerűtlenül újult meg, értékeiket tulajdonosaik nem ismerték fel, és az átépítések során a felismerhetetlenségig eltorzultak, vagy védelem és anyagi erő hűján ma is pusztulnak. A huszadik század elejének mintáját a településszerkezetben és az épületek küllemében is elfedték a későbbi korok rára-kódó rétegei.

A 19. század végi és a 20. század eleji Duna-parti nyaralóépítészeti értékelése máshol sem könnyű. A nyaralók a kor ízlésének megfelelően vegyes – svájci, eklektikus, szecessziós, később kora modern – stílusban épültek, építészeti ritkán voltak a korszak kiemelkedő alkotói. A Duna-parti települések arculati kézikönyvei alapján helyben is csak egy-egy különösen részletgazdag, jó állapotban fennmaradt villát tartanak helyi értéknek. Csak különleges esetben vagy táji környezetben – mint például a Lupa-sziget nyaralótelepénél – érzékeljük a villákat településszerkezet meghatározóknak.

Ugyan a századelő polgári nyaralói nem voltak az építőművészet kiemelkedő alkotásai, de telekhasználatuk, szerkesztési és építészeti elveik közelebb állnak a mai agglomeráció életmódjához, mint a paraszti építészeti lakóházai. Értékeik nem elsősorban a sokszor urizáló részletképzéseken, díszítéseken, hanem éppen a dunai tájhoz, a természeti környezethez való újfajta viszonyokban kereshetők. Napjainkban, amikor néhány felújításban már felfedezhető a korhoz való vonzódás, az utolsó pillanatban vagyunk ahhoz, hogy ennek a villaépítészeti értékeit, ma is érvényes tanulságait és tanácsait megismertessük a mai villaépítő közönséggel.

Szabó Julianna

A nyaralók mai állapotukban a hozzáértés és gondosság változó szintjét tükrözik Fotó: Szabó Julianna

A b s t r a c t s

BENKŐ, Melinda – SZABÓ, Árpád: A DANUBE HISTORY IN BUDAPEST

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 10-17, DOI:10.33268/Met.2019.3.1

FUTURE AWARENESS IN THE DEVELOPMENT OF GRAPHISOFT PARK, ÓBUDA, HUNGARY

Graphisoft Park in Budapest is a spinoff project implemented by the software development company that created the world leading architectural design software, ArchiCAD®. The article summarises the step-by-step development process of the business park and the related university campus situated on the site of a former Gasworks. The transformation of the industrial zone on the Danube demonstrates a unique example of private real estate development implemented during the last decades. Originally the park was oriented towards the river, later its development continued at areas further away from the water and by now it communicates intensively with the adjoining urban context. Its buildings and landscaped spaces present high quality contemporary Hungarian architecture. Its atmosphere is deeply rooted in the built and natural heritage of the site. Focusing on urban design, the paper reveals the future awareness of the story of the Graphisoft Park started in 1996.

PERÉNYI, Flóra – VÖRÖS, Tamás: MODERATE MATCHING

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 18-21, DOI:10.33268/Met.2019.3.2

VIADONAU ADMINISTRATION BUILDING, ASCHACH, AUSTRIA

ARCHITECTS: DIETRICH UNTERTRIFALLER

The new Viadonau office building floats on the Danube shore as an extension to the longitudinal centre of Aschach. The linear, one-storey house fits naturally into the existing ensemble on the banks of the Danube and follows the established morphology – yet it can redefine the environment and give it a new identity with its lightweight timber facade design. The modest and well-proportioned spatial design together with a high level of craftsmanship results an exemplary architectural solution.

BABOS, Annamária: HOME BY BOAT

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 22-25, DOI:10.33268/Met.2019.3.3

APARTMENT BUILDINGS ON THE DANUBE

ARCHITECT: JOSEF HOHENSINN (HOHENSINN ARCHITEKTUR)

How to make contact between the water and inhabitants? The development of Winter Harbour is a good example of developments on the bank of river. The idea of the design and the approach of urban development are easily recognisable: between the Danube and the existing office buildings, four large sculptural buildings are positioned. Their sculptural design creates an easily recognisable identity for this area. The buildings stand upon a site which is differentiated in appearance according to function, much like a game board, the "shipboard" includes garage spaces and public functions. Public and semi-public spaces are created, by the use of arcades, and the site is fragmented by ramps and green areas. These landscaping tools, the shaping of facades and the general planning concept enhance the quality of the development for both the inhabitants and the office workers alike, establishing various links to the Danube.

FENES, Tamás – NÉMETH, Ádám: WITHOUT THE NEED FOR CONTINUITY

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 26-29, DOI:10.33268/Met.2019.3.4

ZUCKERMANDEL DISTRICT DEVELOPMENT, BRATISLAVA, SLOVAKIA

ARCHITECTS: BOUDA MASÁR

Since the millennium, a number of new large-scale developments have sprung up along the waterfront areas of Bratislava, resulting in the rapid transformation of the cityscape. The last of these projects, the Zuckerman del mixed use development was built on the site of a historical suburb demolished during the post-war period, in a prominent location between the Castle Hill and the Danube. The article reviews the project and reaches the conclusion that although the process of reintegrating unused areas into the urban fabric is a positive trend, the Zuckerman del development represents a missed opportunity to recreate a genuine urban neighbourhood in the centre of the city.

SZABÓ, Árpád – KLANICZAY, János: ON THE BORDER OF CITY AND NATURE

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 30-33, DOI:10.33268/Met.2019.3.5

ARKABARKA HOSTEL, BELGRADE, SERBIA

ARCHITECTS: AKRITIDOU, GRBIC and PANANASTASIOU

The city of Belgrade has a strong connection to the rivers Sava and Danube and unlike most cities developed in the socialist period its riverbanks have been reserved for pedestrian and recreational use. Since the 1960's spontaneous bottom-up constructions started to appear, floating structures on the rivers, next to the historically symbolic Friendship park. These informal and unregulated buildings did not disrupt nature, nor did they occupy valuable land, so they were allowed to exist, gradually creating the tourist attraction that today defines the riverbanks of the city. Among the floating houses are a number of hostels, out of which the most interesting architectural piece is

Arkabara. The building has been constantly developed since its foundation in 2006, always adapting to the needs of the visitors, creating a new tourist and recreational opportunity between the urban and the natural landscape.

FONYÓDI, Mariann: DANUBE SEASON

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 34-37, DOI:10.33268/Met.2019.3.6

TEMPORARY COMMUNITY SPACES ON THE DANUBE

Temporary, interim uses and elements are important parts of the riverbank's social image and use pattern. The article discusses how these types of development may occur, showing three examples of how they can adapt to changes found along the river and throughout the seasons, and what role individual architects can play in creating community spaces. Civil activities can not only bring freshness to the life of a city, but the processes can test the tolerance of the city regarding transformation of the Danube as an urban space.

HORY, Gergely: MAKING SPACE ABOVE THE DANUBE

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 38-41, DOI:10.33268/Met.2019.3.7

SPATIAL ANALYSIS OF ALTERNATIVE USES ON LIBERTY BRIDGE, BUDAPEST, HUNGARY

In recent years alternative community uses have appeared on the Liberty Bridge both spontaneously and in pre-planned form. The article investigates this phenomenon from its spatial aspect and demonstrates the various stages of urban development encountered during informal events and organised programmes that create a space with that has a unique identity.

BALLA, Regina: LIFE IN THE NEIGHBOURHOOD

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 42-45, DOI:10.33268/Met.2019.3.8

RESIDENTIAL DEVELOPMENTS ON THE DANUBE

The presence of natural waterways can play an important role in the regeneration of prefabricated housing estates. The water is one of the most important elements in urban design that can have a positive effect on comfort for its inhabitants. The redevelopment of the waterside can create significant new functions in respect of use and aesthetic. Due to the presence of a river these housing units are worth opening towards the Danube river as a source of liveability and practically in the neighbourhood. In Hungary more than 10 post-war neighbourhoods are located along the Danube and its branches. The potential of their positioning is increasingly being recognised as a positive factor.

SZABÓ, Julianna: HIDDEN HERITAGE

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 46-49, DOI:10.33268/Met.2019.3.9

HOLIDAY HOMES ALONG THE DANUBE

From the end of the 19th century until the Second World War, Budapest's agglomeration saw a boom in holiday villa-construction along the Danube which transformed the traditional rural nature of village development. What new values do these buildings represent? What lessons have they offered? How can we evaluate today the influences of this disappearing type of built heritage?

KISSFAZEKAS, Kornelia: "IT IS THE WATER RULES?"

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 50-53, DOI:10.33268/Met.2019.3.10

MORPHOLOGICAL CONSTANCIES AND CHANGES IN SMALL SETTLEMENTS OF THE DANUBE BEND

Along an approximately 40 km long area between Vác and Esztergom in the Danube Bend, small settlements line up quite sparsely on both sides of the Danube. Both in the past and the present, their relationship to the riverbanks has been strongly determined by the historical settlement structure and the traditional mode of plot development. Due to climate change, drastic shifts of the shoreline can be expected which may significantly alter the relationship of river front settlements and the landscape space of the Danube Bend to the riverbanks. One of the biggest challenges for the local governments will be to adopt sustainable scenarios for the future and invent optimal solutions to preserve riverside settlements in spite of the dynamic processes of climate change and their inherent consequences.

BALIZS, Dániel: FALSE REBUILDING

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 3 (2019), pp 54-57, DOI:10.33268/Met.2019.3.11

QUESTIONING THE URBAN REGENERATION OF VUKOVAR, CROATIA

How can we rebuild a destroyed city near the Danube in Croatia? What can a city do to regain its former inhabitants and to make them to see itself again as a liveable place with good prospects? Create new buildings and functions, use cultural tools or strengthen community participation? From Vukovar's example we can learn a lot about these issues.